

Zgodnje prepoznavanje morebitnih učnih težav pred vstopom v šolo z vprašalnikom za vzgojitelje in učitelje

Martina Ozbič, Damjana Kogovšek, Petra Zver, Jerneja Novšak Brce in Aleksander Vališer

Pomen zgodnjega odkrivanja otrok, ki so rizični za učne težave

Prehod iz predšolskega obdobja v šolsko obdobje je za vsakega otroka pomemben, še posebej za tiste, ki so zaradi različnih vzrokov ranljivi, rizični za morebitne učne težave ali pa že prepoznani kot otroci s posebnimi potrebami.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenija se je v zadnjih letih delež prepoznanih otrok z učnimi težavami namreč povečal. Ob tem večino otrok z učnimi težavami odkrijemo šele v 3. ali 4. razredu osnovne šole (glej www.stat.si, Učenci s posebnimi potrebami, vključeni v redne oddelke vzgoje in izobraževanja, po vrsti motnje in razredih, Slovenija, konec šolskega leta, letno), ko bi moral biti proces začetnega opismenjevanja že končan, oziroma še kasneje, ko sta tako otrok kot družina v veliki stiski in učitelju je očitno, da otrok ni uspešen. Dogaja se, da se delež otrok, ki so usmerjeni kot učenci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja (PPPU), od 1. do 8. razreda zelo poveča, od sedemkrat do desetkrat (preglednica 1). V nasprotju s tem pa se delež otrok, ki so usmerjeni kot otroci z govornojezikovnimi motnjami, zmanjša, kar pomeni, da se na prvotno govornojezikovno motnjo dodajo še težave z uporabo pisnega jezika (disleksija, disortografija ali tudi diskalkulija) in so ti otroci usmerjeni pod drugo skupino.

Dogaja pa se tudi, da otroci, ki so nadarjeni in imajo hkrati učne težave, niso prepoznani ne kot otroci z učnimi težavami ne kot nadarjeni. Med otroki z učnimi težavami je namreč delež otrok, ki so hkrati nadarjeni, dokaj velik, in sicer 30 %. Owen in Baum (2004) omenjata, da je okoli 36 % otrok s specifičnimi učnimi težavami (SUT) nadarjenih otrok. Ob kombinaciji obojega (učnih težav in nadarjenosti) lahko pride do pojava, ko ne odkrijemo ne enega ne drugega ali pa le en vidik otroka.

Zato je izrednega pomena opazovati otroke že v predšolskem obdobju, prepoznati otroke, ki kažejo rizičnost za učne težave in

PREGLEDNICA 1 Pregled števila usmerjenih otrok v osnovnošolski program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo v večinski osnovni šoli

Leto	Primanjkljaji na posameznih področjih učenja			Govornojezikovne motnje		
	1. razred	4. razred	8. razred	1. razred	4. razred	8. razred
2005	76	476	500	30	48	20
2006	70	583	577	75	67	31
2007	56	477	656	51	81	54
2008	83	570	854	84	94	51
2009	81	569	897	103	129	72

OPOMBE Povzeto po www.stat.si.

med temi prepoznati tiste, ki so hkrati rizični za učne težave in nadarjeni. Vloga preventive je v tem kontekstu zelo pomembna, še posebej pa je pomembno prepoznavanje profila otroka, prepoznavanje močnih in šibkih področij.

Longitudinalne študije so dokazale, da pomeni zgodnja izdelava diagnostične ocene pozitivno prognozo specifičnih učnih težav: pravo diagnostično oceno se lahko namreč opravi le pozno – po zaključenem 2., 3. ali 4. razredu osnovne šole, saj do takrat obstaja le sum za SUT oz. PPPU.

Raziskave so dokazale, da so prvi znaki motenj branja, pisanja in računanja povezani z nezadostno razvitostjo temeljnih predfunkcij in da je ta prvi indikator tveganja za SUT prisoten in opazen že v predšolskem obdobju v vrtcu oz. v šolskem obdobju v prvem razredu osnovne šole (Fawcett, Singleton in Peer 1998; Fawcett, Pickering in Nicolson 1993).

Primarne težave se pojavljajo v procesiranju slušnih signalov verbalnega jezikovnega tipa, v verbalnem spominu, fonološki zanki, mentalni predstavi gibov, vidnem procesiranju in priklicu besed, v mentalni organizaciji simbolov, koordinaciji gibov v času, prostoru ter v časovno-prostorski dimenziji. Večina testov oz. baterij testov preverja omenjene domene (npr. Cornoldi in Gruppo MT 1992; Cornoldi idr. 1985; Bjelica in Posokhova 2001). Zato bi morala zgodnje odkrivanje in preventiva sloneti na preverjanju in urjenju omenjenih domen (npr. Lamparelli in Bortolotti 2009). Najbolj koristna je zgodnja intervencija, saj so otroci dovzetni in še v razvoju; intervencijo se lahko izpelje že v predšolskem obdobju oz. v prvem razredu osnovne šole v obliki presejalnega testa osnovnih predšolskih veščin, in kjer sta primarni cilj preventiva ter zmanjšanje negativnih posledic za otroka. Posebno pozornost bi morali posvetiti otrokom, ki imajo težave koordinacije, nadalje tistim, ki kasneje v govornojezikovnem razvoju (otroci, ki pri dopolnjenem drugem letu starosti nimajo zadostnega obsega besedišča nad 50

besed in nimajo še dvobesedne povedi, t. i. »late-talkers«), otrokom s pomanjkljivim besediščem in sintaktičnimi težavami, otrokom, ki kažejo težave v vidnoprstorski koordinaciji in procesiranju.

Bistvenega pomena je predvsem zgodnje odkrivanje predispozicij in krepitev šibkih funkcij v predšolskem obdobju ter v zgodnjem šolskem obdobju (Consensus Conference 2007), saj sta odkrivanje in krepitev ključnega pomena za prognozo učne uspešnosti ter za čustveni in kognitivni razvoj otroka s specifičnimi učnimi težavami (Jackson idr. 1999; Vadasy, Jenkins in Pool 2000; Morris, Tyner in Perney 2000).

Posebno pozornost je potrebno posvetiti tako preventivi in zgodnjemu odkrivanju otrok, ki so rizični za SUT, kot tudi zgodnji intervenciji, ki cilja na krepitev šibkih funkcij že v predšolskem obdobju in v zgodnjem šolskem obdobju. Glavni namen je zmanjševanje možnosti negativnih posledic za otroka zaradi šolskega neuspeha. Pozitivni učinki segajo na šolsko uspešnost in počutje otroka ter pozitivno samopodobo, ki vpliva na celotno osebnost. Poleg tega je zgodnja intervencija učinkovitejša od drugih načinov poznejših intervencij, pa tudi najbolj ekonomična: zmanjšuje število šolsko neuspešnih otrok, zmanjšuje čakalne vrste pri strokovnjakih, ne nazadnje pa zmanjšuje socialne, emotivne in psihične posledice nizke samopodobe in šolske neuspešnosti. Zelo pomembno ter koristno je zgodnje in pravočasno odkrivanje težav na podlagi cikličnega opazovanja, ki poteka v določenem časovnem obdobju z uporabo sistematične metode, z vključevanjem presegalnega vprašalnika, morebitnih preskusov, izvajanja pomoči in ponovnega pregleda. Raznovrstni treningi bi lahko bili vključeni v kurikule in načrte predšolskega vzgojno-izobraževalnega dela ter šolskega procesa veliko bolj načrtno in sistematično ter pogosto, saj koristijo vsem otrokom, ne glede na to, če so rizični za SUT.

Presegalni instrumentariji

V ta namen so v tujini razvili različne presegalne inštrumente, ki v kratkem času in na enostaven način odkrijejo to skupino otrok že v vrtcu, to se pravi leto ali dve pred vstopom v šolo ter v zgodnjem šolskem obdobju (1. razred osnovne šole), npr. *Lucid cops* (Singleton 1988), ki ga trenutno v sosednji Italiji tudi preverjajo, saj je pomembnost zgodnjega in pravočasnega odkrivanja pomanjkljivega razvoja specifičnih sposobnosti, ki so predpogoj za uspešno branje, pisanje in računanje, dokazana. Projekt izvajajo z namenom, da bi aktivirali ustrezne strategije preventive. Omejiti želijo

razvoj učnih težav v osnovni šoli in kasneje v srednji šoli. Za ta namen obstajajo tudi vprašalniki, ki na različne načine pristopajo k problemu, med temi RSR-DSA – (Cappa idr. 2012) za osnovno šolo, ki vključuje področja vedenja, čustev, pozornosti in pomnjenja, jezika in govora, branja, pisanja, računanja, motorike in praksije ter vidnoperceptivnih sposobnosti in vprašalnik IPDA (Terreni idr. 2002) za predšolsko obdobje, ki vključuje opazovanje vedenja, motorike, jezikovnega razumevanja, jezikovnega izražanja, metakognicije, drugih kognitivnih sposobnosti (spomina, praksije, orientacije), predopisemenjevalnih veščin, predmatematičnih veščin.

Preventivno presejalno testiranje v predšolski populaciji in osnovnošolski populaciji prvih razredov je zelo koristno pri preverjanju razvojne stopnje predhodnih funkcij branja, pisanja in računanja tudi pri tistih otrocih, ki imajo sicer nizke možnosti, da razvijejo SUT. Test odkrije tudi odstopanja v razvoju le ene ali dveh predhodnih funkcij, kar samo po sebi ni zadostno za nastanek disleksije in disgrafije, a vseeno kaže na latentno predispozicijo za tovrstne težave. V skupini otrok z odstopanji v razvoju so torej lahko prisotni tako tisti otroci, ki bodo v razvoju sami nadoknadili trenutni zaostanek, kot otroci, ki bodo v šolskem obdobju razvili večje in stalne težave. Jasno je, da sta spodbujanje in krepitev šibkih funkcij učinkovitejša v obdobju, ko te funkcije komaj nastajajo in ko so v obdobju skokovitega razvoja. V tem časovnem razmiku lahko v veliko krajšem času z vajami dosežemo veliko boljše rezultate.

Ideja za presejalni test ter za zgodnjo in sistematično intervencijo se je sicer rodila na Holandskem na predlog Komisije za disleksijo Odbora za zdravstvo (Ruijsseenaars in Ghesquière 2003). Presejalni test je hiter in enostaven ter prijazen način za odkrivanje specifičnosti kognitivnega ter perceptivnega funkcioniranja (Pedrabissi in Santinello 1997) in predstavlja učinkovit način intervencije ter preventive (Consensus Conference 2007; Singleton 2004; 2006; 2007; Lyytinen 2009). Pridobljeni rezultati predstavljajo tako prvi korak za identifikacijo možne težave. Temu lahko sledi specifična strokovna diagnostična ocena (Sabbadini in Sabbadini 1996). Presejalni test mora imeti jasno definirane cilje, mora biti primeren za širšo populacijo in prilagodljiv šolskemu okolju, to je časovno in organizacijsko ter tudi iz zornega kota usposabljanja šolskega osebja. Test lahko namreč opravi primerno usposobljeno in motivirano učno ali vzgojno osebje, še posebej, če so naloge enostavne in standardizirane (npr. z računalniškim programom, kot je COPS).

Šola oz. vrtec sta privilegirani okolji, v neposrednem stiku z otroki že od začetnih faz vzgoje in izobraževanja. Učno oz. vzgojno osebo lahko tako postane enakovreden partner v zgodnjem odkrivanju rizičnih otrok ter preventivi. Zgodnja intervencija v predšolskem oz. šolskem okolju predstavlja za otroke intervencijo v naravnem kontekstu, ki daje možnost dolgoročne spodbude v skupini sovrstnikov, medtem ko je obravnava, ki jo opravlja specialist, le kratkotrajna in izolirana, z uporabo specifične metodologije in instrumentov, ki so prilagojeni na težavno stopnjo posameznega otroka.

Z realizacijo zgodnjega sistematičnega odkrivanja ter intervencije se pomembno zmanjša odstotek otrok, ki bodo s starši iskali pomoč v svetovalnih centrih, ambulantah in svetovalnih službah, v zdravstvenih domovih in centrih za govornojezikovno obravnavo za izdelavo diagnostične ocene in za specialistično obravnavo težav. Nekateri avtorji omenjajo, da lahko z veččinami opremimo do 70 % otrok do te mere, da ne razvijejo SUT. Večina otrok, ki so rizični za SUT (7–8 %), zaradi zgodnje intervencije, ki poteka v (pred)šolskem okolju, razvije zadostno dobre sposobnosti za branje in pisanje. Ostali otroci (2–3 %) pa bodo potrebovali dodatno specifično obravnavo na tem področju v individualni ali skupinski obliki. Presejalni test oz. opazovanje v šolskem okolju daje tudi možnost, da se vzgojitelji oz. učitelji seznani s to problematiko in se približajo instrumentom, ki jih bodo potem lahko tudi oni sami uporabljali pri delu z otroki v vsakdanji praksi. Na tak način se lahko tudi šola oz. vrtec sama naprej aktivira pri zgodnjem prepoznavanju otrok, ki so rizični za SUT-PPPU. Po zaključenem presejalnem testu pa učitelji oz. vzgojitelji lahko izvajajo treninge z uporabo raznovrstnih materialov za krepitev šibkih kognitivnih področij otroka (glej AIRIPA-ONLUS 2009). Omenjeni material lahko seveda uporabljajo tudi v celotnem razredu oz. skupini pri začetnih vajah opismenjevanja oz. jezikovne vzgoje, saj nudijo veliko več kot osnovne vaje fonološkega zavedanja (priklic besed na določen glas, analiza zadnjega in prvega glasu ipd.) ter grafomotorične vaje, ki so poglobilni del procesa opismenjevanja v prvi triadi.

Po prebiranju domače in tuje literature je bilo ugotovljeno, da v Sloveniji še nimamo ustreznega instrumentarija za ocenjevanje večšin in sposobnosti pri predšolskih otrocih. Na podlagi študija literature in pregleda različnega instrumentarija, ki je bil izdelan za predšolske otroke, kot tudi na podlagi osebnih izkušenj, je bil oblikovan vprašalnik za vzgojitelje oz. učitelje kot neformalna,

alternativna metoda vsem formalnim testom – najlažje in najbolj učinkovito je uporabiti vprašalnike za ocenjevanje vedenja predšolskih otrok s strani njihovih učiteljev oz. vzgojiteljev. K oceni otrokovega vedenja lahko veliko prispevajo vzgojitelji (ali starši), ki z otrokom preživijo največ časa in ga tudi najbolj poznajo.

Z vprašalnikom, ki ga predstavljamo, želimo to pego zapolniti in strokovnemu osebju oz. vzgojiteljem in učiteljem ponuditi instrument za izdelavo predopismenjevalnega profila otrok oz. dooločevanje tako rizičnosti za učne težave kot tudi močnih kompenzacijskih področij; želimo torej ponuditi sredstvo za opazovanje in ocenjevanje šibkih in močnih področij predmatematičnih, predbralnih, grafomotoričnih, vidnomotoričnih, grafičnih veščin, metaliteranih sposobnosti, prostorske in časovne orientacije, metakognicije, uravnavanja vedenja, jezika in govora, komunikacije, interesov, mišljenja, verbalnega spomina, verbalnega priklica, znanja in zanimanja, hitrosti učenja, leksikalne fluentnosti, zgodnje uporabe simbolov, empatije, ustvarjalnosti, percepcije sebe, igre itd.

Na področju zgodnjega odkrivanja želimo dati poudarek na predakademijskih veščinah oziroma razvoju instrumentarija za predšolske otroke, zajeti področja motorike, komunikacije, kognicije, prilagajanja in socialno-emocionalno funkcioniranje, področje senzornih funkcij in predopismenjevalnih veščin. Avtorica Lowenthal (1998) predlaga, da naj ocenjevalne metode temeljijo na kurikulumu, se izvajajo preko igre oziroma različnih dejavnosti in/ali da se pri ocenjevanju pregleda otrokova osebna mapa (portfolio).

Zgodnje prepoznavanje rizičnih otrok za učne težave v predšolskem obdobju bi omogočilo razvoj in izvajanje programov, s katerimi bi se odpravile ali vsaj omilile možnosti za pojav primanjkljajev na področju opismenjevanja. Ob tem bi odkrili tudi otroke, ki so nadarjeni oz. talentirani in imajo učne težave. Otroka lahko namreč oceni nekdo, ki ga je opazoval dalj časa, več ur dnevno (idealna oseba je vzgojitelj): profil nudi informacije učitelju, ki bo otroka sprejel v razred ob vstopu v šolo.

Problem in cilji

S tem vprašalnikom želimo ponuditi inštrumentarij, ki na dokaj hiter in nevsiljiv način nudi možnost analize profila otrok s tipičnim razvojem, starih od 5 do 7 let. Ob tem smo upoštevali tudi postavke vedenj, ki se nanašajo na talentiranost oz. nadarjenost in

na njuno izražanje v predšolski dobi. Na tak način bi želeli nuditi učiteljem in vzgojiteljem sredstvo za opazovanje in ocenjevanje šibkih in močnih veščin na področjih predmatematičnih, predbralnih, grafomotoričnih, vidnomotoričnih, grafičnih veščin, metaliteranih sposobnosti, prostorske in časovne orientacije, metakognicije, uravnavanja vedenja, jezika in govora, komunikacije, interesov, mišljenja, verbalnega spomina, verbalnega priklica, znanja in zanimanja, hitrosti učenja, leksikalne fluentnosti, zgodnje uporabe simbolov, empatije, ustvarjalnosti, percepcije sebe, igre itd., z enostavnim označevanjem polj pri vsaki postavki (od 1 – popolnoma se ne strinjam do 5 – popolnoma se strinjam).

Z raziskavo smo želeli preveriti, ali so v vprašalniku ustrezno zajeta posamezna področja – pokazatelji otrokovih predakademičnih spretnosti in veščin, iz katerih je razvidno, ali je otrok lahko rizičen za razvoj učnih težav oziroma ali se pri njem pojavljajo vedenja, ki lahko opominjajo na možno nadarjenost oz. močna področja.

Ob tem smo želeli usmeriti pozornost še posebej na pet let stare otroke, torej otroke pred vstopom v šolo.

Metode

Vzorec

Vzorec zajema 449 otrok, starih od 3 do 7 let. Moškega spola je bilo 52,8 % otrok, ženskega 46,8 %, za 0,4 % pa nismo pridobili podatka. Otroci so prihajali iz različnih krajev Slovenije, natančneje 21,66 % iz Maribora in okolice, 5,8 % iz Sevnice in okolice, 12,9 % iz Sežane in okolice ter 59,7 % iz Velenja in okolice. Od tega je bilo 322 pet let starih otrok.

Spremenljivke

Neodvisni spremenljivki: spol (dečki, deklice) in starostna skupina (predšolski otroci, ki zadnje leto pred vstopom v šolo obiskujejo vrtec; šolski otroci, ki obiskujejo 1. razred redne osnovne šole).

Odvisne spremenljivke so: kompozitne spremenljivke *pozornost, koncentracija; motorika; komunikacija; govornojezikovno izražanje in razumevanje; verbalni spomin; grafično vizuoperceptivno področje, percepcija in imenovanje barv; časovna in prostorska orientacija; metaliterarne veščine; predopismenjevalne veščine; grafemsko zavedanje; predmatematične veščine; metakognicija; kompozitna spremenljivka močna področja* (zgodnji fizični in gi-

balni razvoj; zgodnje razviti jezikovni vzorci; zelo dober spomin in hiter ter zanesljiv priklic informacij; visoka stopnja radovednosti in poglobljena raven znanja; hiter tempo učenja in napredna sposobnost analize; uporaba naprednega jezika in obsežno besedišče; zgodnja zanimanja in napredna uporaba abstraktnih simbolnih sistemov; asinhron razvoj – čustva frustracije; velika intenzivnost čustev; visoka raven senzibilnosti, empatije in/ali perfekcionizma; zrel občutek za humor; intenzivna koncentracija, vztrajnost in predanost nalogi na področjih zanimanja; kreativnost, domiselnost in iznajdljivost; razlike v igralnem vedenju in pri igri z drugimi; socialna odgovornost in samostojnost; zgodnje zavedanje drugačnosti in socialna izolacija; zaznavanje narave).

Dodatna področja, ki so jih ocenjevalci ocenjevali, so bila: dominantnost roke, noge, oči, ušesa (označili so stran dominantnega organa ali okončine) – 4 postavke; ekstra-introvertiranost (stopnja interakcije) – 1 postavka; utrudljivost, nasičenost (stopnja energetske opremljenosti) – 2 postavki.

Instrumentarij

Vprašalnik je namenjen vzgojiteljem v predšolskih skupinah in učiteljem v 1. razredu redne osnovne šole. Vprašalnik vzgojitelji oz. učitelji rešujejo z namenom, da ocenijo otrokova močna in šibka področja, s tem pa lahko na koncu oblikujemo otrokov profil, ki lahko kaže na rizičnost za razvoj učnih težav oziroma na močna področja. Vprašalnik je sestavljen iz treh delov. Na začetku so osnovni podatki o otroku in izpolnjevalcu vprašalnika. Drugi del (del A) vprašalnika (102 trditvi) od izpolnjevalca zahteva, da oceni otrokovo funkcioniranje na naslednjih področjih: pozornost, koncentracija, vedenje in uravnavanje vedenja (sledenje, vzdrževanje pozornosti, sodelovanje ...), motorika (groba, fina motorika, koordinacija, ravnotežje ipd.), komunikacija in sociopragmatika (pogovorne izmenjave, odzivanje ...), govornojezikovno razumevanje in izražanje (poslušanje, razumevanje, pripovedovanje, obnavljanje, besedišče, struktura stavka ipd.), verbalni spomin (pomnjenje, delovni spomin ...), grafično vizuoperceptivno področje, percepcija in imenovanje barv (risanje, vidno zaznavanje, razlikovanje, prerisovanje ipd.), časovna in prostorska orientacija (uporaba pojmov, orientacija v času in prostoru), metaliterarne veščine (poznavanje kulture branja), predopismenjevalne veščine (fonološko zavedanje, glaskovanje, poznavanje pesmi, simbolov, zapisov ipd.), grafemsko zavedanje in grafomotorika (drža pisala, zapis imena ...), predmatematične veščine (štetje, količinski odnosi,

logično mišljenje ...) in metakognicija (poznavanje in uporaba lastnih strategij). Skupaj je na prvem delu možno doseči maksimalno 510 točk in minimalno 102. Nadalje ocenjujemo dodatna področja, to je otrokovo dominantnost (označevanje leve ali desne strani za preferenčno nogo, roko, oko in uho), ekstrevertiranost oziroma introvertiranost, utrudljivost in nasičenost (prilaganje in energetska opremljenost). V tretjem delu (del B) vprašalnika se postavke nanašajo na področja, kjer bi se lahko kazala otrokova nadarjenost (zgodnji fizični in gibalni razvoj, zgodnje razviti jezikovni vzorci, spomin in priključitev informacij, radovednost in poglobljeno znanje, hitro učenje in napredna sposobnost analize, napredni jezik in obsežno besedišče, zanimanje in uporaba abstraktnega, simbolnega mišljenja, asinhroni razvoj, intenzivnost čustvovanja, empatija in senzibilnost, zrel občutek za humor, intenzivna koncentracija in vztrajnost, kreativnost, domiselnost, razlike v vedenju in igri, socialna odgovornost in samostojnost, zavedanja drugačnosti). Ta del vsebuje 15 trditev z maksimalnim številom točk 75 in minimalnim 15 točk. Maksimalno število točk, ki jih je mogoče doseči na prvem in drugem delu vprašalnika skupaj, je 585, minimalno pa 117. Osebe so na posamezne postavke za ocenjevanje odgovarjale z naslednjo lestvico: 1 – nikoli/nič, 2 – redko/zelo malo, 3 – včasih/malo, 4 – pogosto/precej, 5 – vedno/veliko. Vprašalnik se rešuje približno 15 do 20 minut.

Zanesljivost (Cronbachov alfa koeficient) smo preverili za kompozitne spremenljivke prvega dela, za celoten prvi del predakademskih veščin ter za del močnih področij. V analizo smo zajeli vse otroke (449), ki so bili stari od 3 do 7 let. Iz preglednice 2 je razvidno, da je Cronbachov alfa koeficient pri vseh kompozitnih spremenljivkah zadostno visok in se giblje od 0,689 do 0,967.

Rezultati

Za podatke, ki smo jih pridobili na celotnem vzorcu (449 otrok, starih od 3 do 7 let), so izračunane osnovne statistične vrednosti. V analizo smo zajeli 324 (322 je bilo veljavnih vprašalnikov) petletnih otrok, od tega 52,25 dečkov in 47,25 deklic, za 0,65 nimamo podatka.

Iz preglednice 3 je razvidno, da se razpršenost s starostjo manjša in da se povprečna vrednost viša pri predakademskih veščinah (del A), medtem ko se pri delu opisa močnih področij (del B) z večanjem starosti povprečje in razpršenost večata.

V preglednici 4 prikazujemo osnovne statistične parametre za odvisne spremenljivke ter še posebej percentile. Deseti percentil

PREGLEDNICA 2 Zanesljivost kompozitnih spremenljivk

Spremenljivke	(1)	(2)
Celoten prvi del – predakademske veščine	0,912	12 kompozitov
Pozornost, koncentracija	0,950	24
Motorika	0,936	6
Komunikacija	0,890	5
Govornojezikovno izražanje in razumevanje	0,967	18
Verbalni spomin	0,907	3
Grafično vizuoperceptivno področje, percepcija in imenovanje barv	0,955	10
Časovna in prostorska orientacija	0,798	2
Metaliterarne veščine	0,937	7
Predopismenjevalne veščine	0,961	15
Grafemsko zavedanje	0,930	4
Predmatematične veščine	0,946	8
Metakognicija	0,689	3
Drugi del – močna področja (kompozitna)	0,948	16 spremenljivk

OPOMBE Naslovi stolpcev: (1) Cronbachov alfa koeficient, (2) število postavk.

PREGLEDNICA 3 Deskriptivna statistika skupnega točkovanja prvega in drugega dela vprašalnika za celoten vzorec od 5 do 7 let starih otrok

Del vprašalnika	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
A – predakademske veščine	3	21	321,57	77,57	144	469
	4	51	405,27	87,13	180	509
	5	321	409,61	66,83	124	508
	6	52	427,87	61,54	270	510
	7	1	330,00	–	330	330
Skupaj		446	406,92	71,99	124	510
B – močna področja	3	21	34,05	9,42	19	60
	4	51	35,78	11,92	17	65
	5	262	42,13	13,46	16	76
	6	17	45,65	16,07	20	76
	7	1	450,00	–	45	45
Skupaj		352	40,91	13,44	16	76

OPOMBE Naslovi stolpcev: (1) starost (v letih), (2) N , (3) povprečje, (4) standardni odklon, (5) minimum, (6) maksimum.

(311 skupnih točk prvega dela) nam kaže, kje je meja še tipičnega pojavljanja vedenja glede na vzorec, peti percentil pa nas opozarja na težave (278 točk). Očitno je, da se nekatera vedenja razporejajo različno in da se na zgornjih mejah vrednosti ne spremenijo od 75. do 99. percentila. Del B nam dajejo uvid, katera so otrokova močna področja otrok kljub morebitnim vedenjem, ki nakazujejo rizičnost za učne težave. Otroci, ki na prvem delu dosegajo 311 točk in

PREGLEDNICA 4 Preglednica osnovnih statističnih parametrov za odvisne spremenljivke

Spremenljivke	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
N	322	322	324	324	324	324	324	324	324	324	324	324	324	262
veljavni	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	62
ni podatka														
Povprečje	409,47	95,17	25,05	19,11	75,98	12,17	41,66	8,69	28,29	48,85	16,60	55,57	6,57	42,15
Standardni odklon	66,77	15,89	4,59	5,97	12,95	2,46	7,80	1,41	5,85	11,16	4,12	5,75	2,099	15,46
Minimum	124	39	8	6	21	5	10	2	7	15	4	8	0	16
Maksimum	508	120	50	25	90	15	50	10	55	65	20	40	10	76
Percentili														
1	210	51	10	8	36	4	17	4	11	18	6	12	2	16
5	278	66	17	12	46	7	25	6	18	28	7	24	2	19
10	311	71	18	14	54	9	30	7	20	33	9	28	4	24
25	372	82	22	16	69	11	38	8	25	42	15	33	6	32
50	422	95	26	20	76	12	44	9	29	51	18	38	7	43
75	460	105	29	22	84	14	48	10	35	58	20	40	8	51
90	486	115	30	25	88	15	50	10	35	62	20	40	9	60
95	495	116	30	25	89	15	50	10	35	65	20	40	10	65
99	504	120	30	25	90	15	50	10	35	65	20	40	10	75

OPOMBE Naslovi stolpcev: (1) skupaj za del A, (2) pozornost, koncentracija, vedenja in uravnavanje vedenja, (5) motorika, (4) komunikacija, sociopragmatika, (5) govornojezikovno razumevanje in izražanje, (6) verbalni spomin, (7) grafično vizuoperceptivno področje, percepcija in imenovanje barv, (7) časovna in prostorska orientacija, (8) metaliterarne veščine, (9) predpisemenjevalne veščine, (10) grafiško zavedanje, grafičnomotorika, (11) predmatematične veščine, (12) metakognicija, (13) skupaj za del B.

PREGLEDNICA 5 Klasterski centri

Postavke	Klaster 1		Klaster 2		Klaster 3		Klaster 4		Klaster 5		Klaster 6	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
Del A	459,00	75	489,00	90.-95	335,00	25.-10	428,00	50.-75	390,00	25.-50	263,00	1.-5
Del B	44,65	50.-75	54,50	75.-90	32,43	25	38,93	25.-50	44,20	50.-75	27,53	10.-25
Vrstni red	glede na del A	II.	I.	V.	III.	IV.	VI.					
	glede na del B	II.	I.	V.	IV.	III.	VI.					
Število oseb v klastri*	55	42	40	54	54	15						

OPOMBE Naslovi stolpcev: (a) točkovanje, (b) percentil. *Veljavni podatki: 260, ni podatka: 64

manj, izkazujejo manj razvite predakademske veščine, ki so pomembne za uspešno vključitev v pouk, opismenjevanje in učenje. 371 točk je meja drugega kvartila, ki nakazuje, da vsi otroci pod to mejo potrebujejo spodbude, specifične ciljne dejavnosti, treninge, vaje z namenom, da bi dosegli nivo vrstnikov.

Z analizo podatkov smo ugotovili, da obstajajo različni profili otrok, katere smo potrdili s klastersko analizo, ki pri stopnji tveganja, manjši od 0,01, razlikuje šest klastrov. V preglednici 5 je še posebej zanimiva razporeditev na skupino z visokimi točkovnimi vrednostmi na obeh delih A in B (klaster 2), nadalje na skupino otrok, ki so na delu predakademiških veščin (del A) nadpovprečni, na delu močnih področij (del B) pa tipični (klaster 1); na nasprotni strani so otroci, ki izkazujejo nizke rezultate na obeh delih (klaster 6) in so torej zelo rizični, saj imajo slabo razvite akademske veščine kot tudi nimajo dodatnih kognitivnih virov za kompenzacijo (močnih področij); ob tem so v klasteru 3 še otroci z nizkimi dosežki na delu predakademiških veščin in še dobrimi dosežki na delu močnih področij; pojavljata se še dve zrcalni skupini tipičnih otrok (klastri 4 in 5), ki se v klasteru 4 razporejajo v območju povprečja na delu A, so pa boljši na delu A kot pa na delu B, v klasteru 5 pa gre za otroke, ki izkazujejo obratno sliko, torej boljše dosežke na delu močnih področij kot pa na delu predakademiških veščin.

Najbolj rizični so torej otroci, ki izkazujejo podpovprečno točkovanje na obeh delih (A in B), saj morebitne slabše predakademske veščine niso podprte z drugimi močnimi področji. Tem otrokom moramo posvetiti več pozornosti in pomoči.

Podatki na vzorcu otrok (zadnja vrstica v preglednici 5) kažejo, da je otrok, ki so visoko rizični ob vstopu v šolo 15, to je 5,77 %; otrok iz manj rizične skupine je 40, kar predstavlja 15,38 %. Skupaj je torej 21,15 % otrok, ki potrebuje spodbudo, pomoč, podporo, kar je v skladu s podatki iz literature, ki navaja, da ima v predšolskem obdobju približno petina populacije manjše ali večje razvojne težave oz. izkazujejo pomanjkljive predakademske veščine.

Največji delež v raziskavi so otroci, ki na prvem delu dosegajo povprečne ali nadpovprečne rezultate (visoke točke) na delu predakademiških veščin in povprečne ali nadpovprečne točke na delu močnih področij (klastri 1, 2, 4 in 5).

Razprava in zaključek

Iz pridobljenih podatkov in analize zanesljivosti ugotavljamo, da je vprašalnik dobro sestavljen in da zanesljivo krije ciljna pod-

ročja, saj se zanesljivost giblje od 0,689 do 0,967, skupno za prvi del 0,912 in za drugi del 0,948. Vzgojiteljice in učiteljice, ki so izpolnjevale vprašalnik, so brez težav razumele postavke in ustrezno odgovorile na posamezne postavke. Porazdeljenost podatkov je pričakovana, saj smo želeli s prvim delom zajeti veščine, za katere pričakujemo, da so popolnoma ali dobro razvite, medtem ko smo za drugi del pričakovali normalno porazdelitev. Podatki o različno starih otrocih nam povedo, da se veščine razvijajo, dodatno pa še to, da se otroci umeščajo v različne skupine kombinacije točkovanja v prvem in drugem delu. Ugotavljamo, da so percentilne vrednosti uporaben podatek za prepoznavanje otrok, ki izkazujejo manj razvite predakademske veščine; enako uporaben je podatek o močnih področjih, ki nam pove, ali ima otrok kompenzacijske možnosti.

V grafu 9 je namreč razvidno, da se skupina petletnih otrok deli na šest skupin, in sicer na tiste, ki dosegajo nizko točkovanje na obeh delih, na skupino z visokim točkovanjem na obeh delih, na skupino s povprečnim točkovanjem na obeh delih ter na skupini otrok, ki izkazujejo visoko točkovanje na prvem delu ter nizko – povprečno na drugem delu, ter na skupino otrok, ki izkazujejo povprečno ali visoko točkovanje na drugem delu, so pa na področju predakademske veščine šibki.

Otroci, ki potrebujejo takojšnjo pomoč, so torej otroci, ki izkazujejo nizko točkovanje na prvem delu, ne glede na to, če izkazujejo visoko ali nizko točkovanje na drugem delu. Je pa res, da so otroci z močnimi področji po eni strani bolj rizični, ker niso prepoznani kot otroci z močnimi področji, po drugi strani pa imajo področja, ki jih lahko izkoristijo v svoj prid.

Postavlja se vprašanje, kdaj naj se začne pomoč. Pri zelo socialno razvitih državah se pomoč začenja že pri 25. percentilni vrednosti (severne države Evrope), medtem ko se v drugih začenja pri 5. percentilni vrednosti. Avtorji prispevka menimo, da se začetna preventiva na točki, kjer se kažejo že rahla odstopanja, saj se lahko na tak način izogibamo hujšim težavam, slabši samopodobi, nižjemu šolskemu uspehu. Če reagiramo takoj, je tudi vlaganje človeških in finančnih virov manjše, kar je za državo tudi manjši strošek, da ne govorimo o manjših neugodnih posledicah v kasnejšem obdobju, kot je npr. šolski osip, brezposelnost, nesocialno vedenje, družbeni problemi ipd.

Zavedamo se, da je to le prvi poskus, s katerim skušamo opisati otrokov profil pred vstopom v šolo in da sam vprašalnik potrebuje še dodatno obdelavo in preoblikovanje. V prihodnosti bi želeli na-

tančneje analizirati posamezne postavke (njihov prispevek k razumevanju pojava), nadalje oblikovati percentilne tabele z uporabo povprečij, kar bi omogočalo primerjanje med posameznimi sklopi ter deli. Želeli bi pokriti celotno Slovenijo in torej pridobiti podatke še v manjkajočih regijah. Ob tem je naš cilj tudi preveriti sposobnost napovedi učnih težav z uporabo predstavljenega vprašalnika z longitudinalno regresijsko analizo.

Literatura

- AIRIPA-ONLUS. 2009. »XVIII Congresso Nazionale AIRIPA su i disturbi dell'apprendimento: La Spezia, 23–24 Ottobre 2009; Riassunti degli interventi.« Associazione Italiana per la Ricerca e l'Intervento nella Psicopatologia dell'Apprendimento, Unità Operativa di Neuropsichiatria Infantile, San Dona di Piave.
http://www.airipa.it/convegno_airipa/atti_laspezia.zip
- Baum, S. M., S. V. Owen. 2005. *To be Gifted & Learning Disabled*. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
- Bjelica, J., in I. Posokhova. 2001. *Dijagnostički komplet za ispitivanje sposobnosti govora, jezika, čitanja i pisanja u djece*. Donji Vukojevac: Ostvarenje.
- Consensus Conference. 2007. »Disturbi evolutivi specifici di apprendimento: Raccomandazioni per la pratica clinica definite con il metodo della Consensus Conference; Montecatini Terme, 22–23 settembre 2006.« Associazione Italiana Dislessia, Milano. <http://www.istruzione.it/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/agcf25e3-2cdo-471a-9b44-f2d12d17e5a3/raccomandazionidsa2007.pdf>
- Cornoldi, C., in Gruppo MT. 1992. *La prevenzione e il trattamento delle difficoltà di lettura e scrittura*. Firenze: Giunti os.
- Cornoldi, C., L. Miato, A. Molin in S. Poli. 1985. *Prove di prerequisito per la diagnosi delle difficoltà di lettura e scrittura*. Firenze: Giunti os.
- Fawcett, A. J., S. Pickeringin, R. I. Nicolson. 1993. »Development of the DEST Test for the Early Screening for Dyslexia.« V *Facets of Dyslexia and its Remediation*, ur. S. F. Wright in R. Groner, 483–496. Amsterdam: North-Holland.
- Fawcett, A. J., C. H. Singleton in L. Peer. 1998. »Advances in Early Years Screening for Dyslexia in the UK.« *Annals of Dyslexia* 48:57–88.
- Jackson, J. B., J. R. Paratore, D. J. Chard in S. Garnick. 1999. »An Early Intervention Supporting the Literacy Learning of Children Experiencing Substantial Difficulty.« *Learning Disabilities Research and Practice* 14 (4): 254–267.
- Lamparelli, M. G., in E. Bortolotti, ur. 2009. »Materiali didattici per i laboratori in classe.« Cooperativa Sociale Onlus, Videm.
<http://www.ctirivierabrenta.it/joomla/dmdocuments/LABORATORI%20RADAR.pdf>
- Lowenthal, B. 1998. »Precursors of Learning Disabilities in the Inclusive

- Preschool.« *Learning Disabilities: A Multidisciplinary Journal* 9 (2): 25–31.
- Lyytinen, H. 2009. »Early Identification and Prevention of Dyslexia: Highlights from the Jyväskylä Longitudinal Study of Dyslexia (JLD).« Predstavljeno na XIV European Conference on Developmental Psychology, 18.–22. avgust, Mykolas Romeris University, Vilna.
- Morris, D., B. Tyner in J. Perney. 2000. »Early Steps: Replicating the Effects of a First-Grade Reading Intervention Program.« *Journal of Educational Psychology* 92 (4): 681–695.
- Pedrabissi, L., in M. Saninello. 1992. *L'analisi dei prerequisiti*. Pordenone: ERIP.
- Ruijsenaars, A. J. J. M., in P. Ghesquière. 2005. »Adults with Learning Disabilities: Differences between The Netherlands and Flanders.« *Dyslexia* 9 (4): 252–265.
- Sabbadini, L., in G. Sabbadini. 1996. *Guida alla Riabilitazione Neuropsicologica in eta' Evolutiva*. Milano: Angeli.
- Singleton, C. H. 1988. *The Early Diagnosis of Developmental Dyslexia. Support for Learning* 3:108–121.
- Singleton, C. H. 2004. »Using Computer-Based Assessment to Identify Learning Problems.« V *ICT and Special Educational Needs*, ur. L. Florian in J. Hegarty, 46–63. Milton Keynes: Open University Press.
- Singleton, C. H. 2006. »Computerised Screening and Assessment for Special or Additional Learning Needs.« Naace, Nottingham.
- Singleton, C. H. 2007. *Computerised Screening and Assessment for Dyslexia*. Reading: British Dyslexia Association.
- Terreni, A., M. L. Tretti, P. R. Corcella, C. Cornoldi in P. E. Tressoldi. 2002. *Test IPDA: Questionario Osservativo per l'Identificazione Precoce delle Difficoltà di Apprendimento*. Trento: Erickson.
- Vadasy, P. F., J. R. Jenkins in K. Pool. 2000. »Effects of Tutoring in Phonological and Early Reading Skills on Students at Risk for Reading Disabilities: A Review of Literature.« *Journal of Learning Disabilities* 23:44–53.

■ Dr. Martina Ozbič je docentka na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. martina.ozbic@pef.uni-lj.si

Dr. Damjana Kogovšek je asistentka na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. damjana.kogovsek@gmail.com

Petra Zver je logopedinja in surdopedagoginja na Centru za sluh in govor Maribor. petra.zver@yahoo.com

Jerneja Novšak Brce je asistentka na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. jerneja.novsak@pef.uni-lj.si

Mag. Aleksander Vališer je ravnatelj Centra za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje Velenje. aleksandervaliser@gmail.com

Martina Ozbič,
 Damjana Kogovšek,
 Petra Zver,
 Jerneja Novšak Brce,
 Aleksander Vališer

Zgodnje prepoznavanje morebitnih učnih težav pred vstopom v šolo z vprašalnikom za vzgojitelje in učitelje

Prehod iz predšolskega obdobja v šolsko obdobje je za vsakega otroka pomemben, še posebej za tiste, ki so zaradi različnih vzrokov ranljivi, rizični za morebitne učne težave ali pa že prepoznani kot otroci s posebnimi potrebami. Čeprav gre za kontinuiran proces, v katerega je skoraj vsak otrok vključen, sta diskontinuiranost in neprehodnost podatkov zaradi varovanja le-teh med vrtcem in šolo realnost. Z vprašalnikom, ki ga predstavljamo, želimo to pego zapolniti in strokovnemu osebju oz. vzgojiteljem in učiteljem ponuditi instrument za izdelavo predopismenjevalnega profila otrok. S pomočjo tega instrumenta lahko vzgojitelji in učitelji posredno in pravočasno prepoznajo omejenjene otroke, še posebej pa tiste, ki hkrati kažejo tudi znake nadarjenosti. Prepoznane otroke lahko v prvem razredu bolj intenzivno spremljamo in jim nudimo takšne dejavnosti, ki skušajo otroku pomagati, in na tak način – po modelu, ki ga uporabljajo v tujini – zmanjšati odstotek morebitnih učnih težav, prepoznanih v višjih razredih.

Ključne besede: preventiva, učne težave, predšolski otroci, vprašalnik, profil

Early Recognition of Possible Study Difficulties Prior to Entering School Using a Questionnaire For Teachers

The passing from pre-school to school is an important step for all children, particularly so for those who are vulnerable for any reason, have a risk for potential study difficulties or have been identified as children with special needs. In this context, the pre-school teachers are a veritable treasure trove of information on each child. The new teachers have yet to learn the functioning of each child. Although this passing is a continuous process that includes almost each and every child, discontinuity and non-transferability of data between the kindergarten and school are a reality due to protection of personal information. The questionnaire we are presenting aims to bridge this gap and provide teachers with an instrument for the production of a pre-literacy profile for children and the determination of risks for study difficulties and strong compensation areas. Using this instrument, teachers and educators can identify the aforementioned children indirectly and early, particularly those showing signs of talent. Identified children can be monitored more intensively in the first grade and provided with activities that could help, thus – applying the model being used abroad – reducing the percentage of possible learning difficulties, identified in higher grades.

Keywords: prevention, study difficulties, pre-school children, questionnaire, profile